

rosa vera

UNA APORTACIÓ A LA HISTÒRIA DEL GRAVAT MODERN A CATALUNYA

A totes aquelles persones que m'han
ajudat a dur a terme aquesta tesi.

I en especial a Jaume Pla i a Nerina Bacin
per llur col·laboració,
i a la meua família pel seu suport
en tot moment.

ROSA VERA:
UNA APORTACIÓ A LA HISTÒRIA
DEL
GRAVAT MODERN
A
CATALUNYA

TESI DOCTORAL DE
MARIA MERCÈ CASANOVAS I ALEIX

DIRIGIDA PER
JOSÉ MILICUA ILLARRAMENDI

José Milicua

UNIVERSITAT DE BARCELONA
DIVISIÓ DE CIÈNCIES HUMANES I SOCIALS
FACULTAT DE BELLES ARTS
DEPARTAMENT DE REPRESENTACIÓ I ANÀLISI COMPOSITIVA
BARCELONA - CURS 1989-90

ROSA VERA :
UNA APORTACIÓ A LA HISTÒRIA DEL GRAVAT MODERN
A
CATALUNYA

MARIA MERCÈ CASANOVAS I ALEIX

VOLUM I

D'aquesta tesi doctoral
se n'ha fet una tirada de dotze exemplars
en paper Inapa de fabricació contínua,
sense filigrana.

Estan numerats, signats per llur autora
i repartits com segueix:

EXEMPLAR ÚNIC, numerat I, amb algunes
fotografies, textos i cartes autògrafes
dels seus autors.

UN EXEMPLAR NOMINAT per a Jaume Pla en
agraïment per la seva col·laboració.

NOU EXEMPLARS, numerats del II al X,
amb les fotocòpies de l'original.

Ultra aquests, s'ha tirat
1 EXEMPLAR DE COL·LABORADOR,
marcat amb la lletra A,
per al director de la tesi.

EXEMPLAR **IX**

J. M. Mercè Casanova

ROSA DE LA MARE DE DÉU
(ROSA VERA)

*Florida del maig
nascuda d'abril,
só la Rosa vera.
De flors en lo raig
só la més gentil
de la primavera.
Jo de tota rosa
só la més humil
i la més flairosa.*

*Só la flama d'un cor enamorat,
la primerenca vermellor del dia;
só en la verdosa pàgina del prat
la firma de MARIA.*

Jacinto Verdaguera Po

VERDAGUER, Jacint. Obres completes, Barcelona, Ed. Selecta, Biblioteca
Perenne, 1974 (cinquena edició), vol I, pg. 763.
El poema pertany al grup FLORS DE MARIA.

ÍNDEX

VOLUM I

Agraïments.....	11
Unes paraules d'introducció.....	17
Abreviatures emprades en aquest volum.....	42
Aclariments.....	44

I

INNOVACIÓ, AVENTURA, EMPRESA CULTURAL: LA ROSA VERA

1. La Rosa Vera, convergència del món artístic i literari	49
2. Origen i formulació del projecte. La personalitat de Jaume Pla.	85
3. Víctor M ^e d'Imbert, promotor i mecenes	69
4. Notes	72

II

EL LLIBRE, OBJECTE D'ART

1. La Rosa Vera en pro de la bibliofília	82
2. Els llibres "il·lustrats" per Jaume Pla	98
3. Els llibres "dirigits" per Jaume Pla	122
4. La sèrie de les MONOGRAFIES DE LA ROSA VERA	134
4.1 Emili Grau Sala i Josep Janés i Olivé	
4.2 Josep Granyer i Pere Quart	
4.3 Jaume Pla i Joan Teixidor	
5. Notes	147

III

LES COLLECCIONS I ELS COLLECCIONISTES

1.	Burí i ploma	153
2.	1949: primera col·lecció	164
3.	Al voltant del número dotze: ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA	174
4.	La Rosa Vera prova sort a Madrid	190
5.	Temptatives a França	201
6.	Notes	209

IV

PROJECCIÓ DE LA ROSA VERA

1.	Catalunya, origen i bressol	219
2.	Les exposicions s'escampen per Espanya	234
3.	De viatge cap a l'estranger	241
4.	La Rosa Vera estimula els joves vers el món del gravat	258
5.	Notes	273

V

IMATGE GRAVADA I PARAULA ESCRITA: UNA ASSOCIACIÓ COMUNICATIVA

1.	La revenja dels il·lustradors	316
2.	Ideologia i estètica de La Rosa Vera	333
3.	Parallelisme entre La Rosa Vera i la gràfica contemporània del país	344
4.	Conclusions	358
5.	Notes	372

BIBLIOGRAFIA

1. Bibliografia de La Rosa Vera	379
2. Bibliografia sobre La Rosa Vera	383
3. Bibliografia general	390

VOLUM II

APÈNDIX I. ELS LLIBRES DE LA ROSA VERA

Abreviatures emprades en aquest volum.....	4
Aclariments.....	7
Fitxa general d'un llibre.....	10
Fitxa específica d'un exemplar.....	13
Fitxa d'una il·lustració.....	16
Mostrari de la tipografia i de les filigranes.....	21

I

LLIBRES "ILLUSTRATS" PER JAUME PLA

1. LES COSES BENIGNES	59
2. 20 TANNKAS	77
3. TRISTETA	166
4. LA MALVESTAT D'ORIANA	237
5. EL NAIXEMENT DE L'INFANT JESÚS	268
6. CASTILLA	301
7. BESTIARI	367
8. L'ALBUFERA DE VALÈNCIA	402
9. LES COMARQUES DEL PRINCIPAT	461

II

LLIBRES "DIRIGITS" PER JAUME PLA

1.	EL LLIBRE DE LES BÈSTIES	542
2.	ÀFRICA NEGRA	587
3.	ELS GRAVATS DE XAVIER NOGUÉS	611
4.	OBRES COMPLETES DE XAVIER BENGUEREL	627

III

MONOGRAFIES DE LA ROSA VERA

1.	10 PINTES SEQUES I UN AUTORETRAT DE GRAU SALA	647
2.	12 AIGUAFORTS I UN AUTORETRAT DE JOSEP GRANYER	679
3.	12 GRAVATS I UN AUTORETRAT DE JAUME PLA	783

VOLUM III

APÈNDIX II. LES COLLECCIONS DE LA ROSA VERA

Abreviatures emprades en aquest volum.....	4
Aclariments.....	6
Fitxa general d'una col·lecció.....	10
Fitxa específica d'un exemplar.....	13
Fitxa d'una il·lustració.....	16
Mostrari de la tipografia i de les filigranes.....	21

I

COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS

1.	COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS I	26
2.	COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS II	202

II

ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA

1.	DOTZE NUS	357
2.	DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA	425
3.	ELS MESOS DE L'ANY	497
4.	DOTZE NATURES MORTES	575
5.	DOTZE TEMES DE CIRC	645

III

LOS ARTISTAS GRABADORES

1.	LOS ARTISTAS GRABADORES I	694
2.	LOS ARTISTAS GRABADORES II	757

IV

GRAVURE ET POÉSIE DE CE TEMPS

1.	GRAVURE ET POÉSIE DE CE TEMPS	845
----	-------------------------------	-----

AGRAIMENTS

Moltes són les persones que han fet possible que aquesta tesi doctoral es dugués a terme i que molts esdeveniments de LA ROSA VERA sortissin a la llum i es fessin públics.

Seria molt llarg citar-los una per una i explicar la seva particular col·laboració en aquest treball. Tanmateix n'hi ha unes quantes que no puc deixar d'esmentar i a les quals vull fer palès el meu agraïment personal i ben sincer per tot el seu ajut i estimulació a cada moment i a cada hora.

De totes elles vull deixar-ne constància perquè, mercès al seu recolzament incondicional i a la seva bona disposició, els dec, en bona part, l'acompliment d'aquesta tesi.

En primer lloc vull reconèixer l'ajut de **JAUME PLA** que en tot moment, des del primer dia en què li vaig exposar la meva intenció, em va obrir les portes de bat a bat oferint-me tota la informació i documentació que tenia al seu abast. Ajudat per la **NERINA**, la seva muller, no s'ha cansat mai de respondre a les meves preguntes i jo els ho agraeixo.

ERASME D'IMBERT, fill de **VÍCTOR M^o D'IMBERT**, tampoc podia faltar en aquest apartat d'agraïments. Ell em va donar una informació molt particular sobre una de les persones que, juntament amb **JAUME PLA**, va estar més estretament lligada a l'afer **ROSA VERA**.

VÍCTOR M^o D'IMBERT era mort i ell em va poder informar i orientar sobre aspectes molt interessants de la

seva vida i també sobre aspectes relacionats amb LA ROSA VERA. Observacions totes elles que m'han estat de gran valor per al treball.

També vull donar les gràcies a tots els companys de l'Especialitat de Gravat pel seu recolzament, i molt en especial a ROSA VIVES qui, amb els seus coneixements tan sòlids sobre temes de gravat i sobre la manera d'investigar-los, m'ha orientat en tot moment i m'ha empès a seguir endavant sense defallir.

Em cal fer constar tot seguit l'atenció prestada pels membres de la Secció de Gravats de la Biblioteca de Catalunya i en particular de FRANCESC FONTBONA i de M^o ANTÒNIA MONTMANY, conservador i bibliotecària respectivament de l'esmentada Secció.

FRANCESC FONTBONA m'ha facilitat tot tipus de dades i documents allusius al tema i m'ha fet adonar de coses que la seva fornida experiència li ha aportat i que jo ignorava.

M^o ANTÒNIA MONTMANY, per la seva banda, ha estat qui s'ha ocupat de proporcionar-me tots els exemplars i totes les planxes que posseïa la Biblioteca sobre LA ROSA VERA i ha ampliat els meus coneixements envers el món dels llibres amb un regitzell de termes i anotacions propis de la seva tasca i que han estat de gran profit per a la tesi.

Així mateix cal recordar l'amabilitat i els favors rebuts per part d'ANNA RODA, conservadora de la Secció de Gravats del Museu d'Art Modern de Barcelona, i de CARMÉ PUJIULA, auxiliar d'institucions culturals de la mateixa Secció.

Ambdues no s'han cansat de fer caminades amunt i avall pels inacabables passadissos del Palau de Montjuïc per tal d'accedir a la fotocopiadora i reproduir-me allò que més m'interessava.

Els seus passos i la seva bona disposició, però, han valgut la pena.

És el torn ara de regradar i reconèixer l'atenció que m'han dispensat els més de cinquanta **ARTISTES PLÀSTICS** i **ESCRITORS** que han tingut la delicadesa i l'amabilitat de contestar al qüestionari que se'ls va enviar, deixant la seva important activitat per a dedicar uns moments a opinar sobre llur col·laboració.

En especial, però, vull donar les gràcies a **JOSEP AÏAT** i a **RANON CALSINA** els quals, malgrat la seva edat tan avançada, m'han obert fins i tot les portes de casa seva per parlar llarg, pausat i profundament d'allò que va significar **LA ROSA VERA** per a ells i per a Catalunya dins l'àmbit artístic i cultural de l'època.

Els dos han posat un gra de sorra molt particular en aquest treball i els ho agraeixo de tot cor.

JOSEP M^o MIRÓ, un altre dels molts artistes que van col·laborar a Les Edicions, també va deixar una bona estona les seves atapeïdes activitats per a dedicar-me una profitosa carta molt personal i farcida d'informació. Vagi per ell també el meu agraiment.

Dintre d'aquestes mercès tan personals, cal esmentar l'ajut i favor de **FRANCESC X. PUIG ROVIRA** qui, per la seva estreta relació i lligam amb el tema **ROSA VERA**, m'ha pogut oferir dades de gran interès que li agraeixo.

I encara dues persones més en aquesta llista de reconeixements.

Es tracta de **JAUME COSCOLLA**, estampador de bona part de les darreres col·leccions de **LA ROSA VERA**. Ell va viure molt de prop l'experiència, sota un prisma objectiu i gairebé d'incògnit que li ha permès donar una visió molt peculiar, recolzada pel coneixement tècnic adquirit amb tants anys d'ofici.

I **JORDI SÀNCHEZ**, l'altre estampador que, malgrat que no hi va assistir de ple, també en va tastar alguna cosa tot fent-m'ho saber i així vull que consti.

També vull esmentar aquí el nom de quatre persones molt especials que m'han ajudat en qüestions tècniques de composició i de correcció per dur a terme el treball. La **CONXA ADELL**, la **JOANA FORNELLS**, la **MERCÈ CORBERA**, la **Ma.TERESA CASANOVAS** i l'**ALBERT CAMÍ**.

Agraeixo també la gran paciència de **JOAN BADIA** que, a part de fotocopiar-me la tesi amb molta cura i professionalitat, mai no s'ha negat a reproduir, les vegades que convingués, qualsevol full o detall si aquell no era del meu grat.

I en darrer lloc, no pas perquè sigui el menys important sinó perquè en el colofó dels llibres és on precisament hi apareix la relació dels col·laboradors tècnics, és a dir, d'aquelles persones sense les quals no hi hauria pel·lícula, obra o espectacle, en aquest lloc doncs, darrera el teló i atent a la llum, el so i la imatge, vull escriure el nom i donar les gràcies per la seva ajuda i consells tan particulars, experimentats i

personals al meu director, JOSÉ NILICUA, desitjant que aquesta tesi el deixi satisfet i sigui profitosa, en algun aspecte o altre, per a tothom.

L'anhel és gran però les hores esmerçades en aquest treball bé s'ho mereixen.

. . .

UNES PARAULES D'INTRODUCCIÓ

ELECCIÓ I JUSTIFICACIÓ DE LA TESI

QUAN hom es proposa fer una tesi doctoral, hi ha dos aspectes que calen tenir en compte i que no es poden oblidar: que el tema escollit sigui apassionant per qui l'ha de treballar i, en segon lloc, que sigui innovador en la majoria dels àmbits possibles.

El primer punt recau en el doctorand perquè ell és qui tria el tema i qui l'ha de consolidar durant el període que dura la seva elaboració. El segon, evidentment també reporta satisfaccions personals a qui l'escriu, però en darrer terme es el públic a qui va dirigit qui n'obtindrà els seus beneficis com a treball d'investigació.

Escollir el tema de la meua tesi doctoral ja tenia de bell antuvi un condicionant -no pas negatiu- que m'acotava el terreny. A la Facultat de Belles Arts de Barcelona, d'on era i sóc encara professora, el meu camp d'actuació pedagògic i també personal es movia dins el món del gravat i l'estampació.

El 1984, l'any en què vaig inscriure la tesi, feia poc que havia entrat a formar part de la plantilla docent de la Facultat com a professora de gravat. Mai no vaig posar en dubte que si havia d'invertir uns anys de la meua vida elaborant un treball i dedicar-hi moltes hores, aquest treball havia de moure's dins d'aquesta branca de les arts plàstiques. El gravat, doncs, era sens dubte l'àmbit on s'havia de situar la meua investigació.

Afortunadament -encara que molt de tant en tant- hi ha persones que s'interessen per aquest aspecte de l'Art i es van fent estudis d'artistes dins la seva vessant de gravadors. Jo podia haver estat una altra d'aquestes persones i escollir algun dels tants artistes oblidats i enfrontar-me amb la seva obra. Però no ho vaig fer. Jo volia anar per altres camins.

No vull dir amb això que el tema que vaig escollir estigués oblidat, però crec sincerament que li calia una revalorització i també li era necessari aprofundir més en certs aspectes.

Des d'un bon principi vaig considerar que la meua elecció havia de reportar quelcom dins el món del gravat, però també tenia clar que havia de ser quelcom de proper, quelcom de molt nostre i a ser possible actual.

Sempre el lloc on un ha nascut és molt més atractiu que no pas un lloc llunyà on potser els lligams són més impersonals i els arrels més febles.

LES EDICIONS DE LA ROSA VERA es presentaven doncs com una bona oportunitat per satisfer ambdós anhels: que el tema m'apassionés per tot allò que va significar envers la revalorització del gravat, i per haver-se engendrat en l'àmbit de Catalunya promovent unes publicacions catalanes i en català. El títol que he donat al treball respon plenament a aquest sentiment.

LA ROSA VERA, a més a més, era un tema força recent i em permetia contactar amb moltes de les persones que hi van participar. L'al·licient que suposa poder parlar directament amb els interessats o rebre una carta d'ells és molt més gratificant que no pas estudiar els fets o les persones per referències d'altres. Aquest aspecte fou clau també a l'hora de decidir-me a començar aquesta tesi.

Per l'època en què vaig resoldre escollir aquest tema, l'octubre del 1984, tenia lloc a la Sala Vuyreda de Barcelona una exposició sobre els llibres i els gravats de LA ROSA VERA. Noranta-tres artistes farcièn la llarga llista de gravadors i el catàleg s'iniciava i cloïa amb aquestes paraules:

L'any 1949, Joaquim Sunyer donava el seu "bon a tirar" a l'estampació d'una planxa realitzada per ell mateix al taller de Jaume Plà. Amb aquest acte, s'iniciava la col·lecció dels Gravats de la Rosa Vera, fruit de la iniciativa conjunta del col·leccionista Victor M^{re} d'Iubert i de l'artista Jaume Plà. (...)

Amb aquesta exposició pretenem desvetllar l'interès del col·leccionista cap al gravat, que és una de les formes d'expressió plàstica que ha temptat des de molt antic als més grans artistes universals. (l'ortografia és la de l'original)

Dues coses em van cridar l'atenció d'aquests fragments. L'una, que malgrat que el títol de l'exposició era Els llibres i els gravats de la Rosa Vera no s'esmentés per res els llibres i es citava el 1949 com inici o fita important dins LA ROSA VERA.

El fet que no es parlés dels llibres editats sinó només les col·leccions, em va fer adonar de la ignorància o poc coneixement que es tenia -en general- del tema ROSA VERA.

La segona cosa que em sorprengué fou que amb aquesta exposició es pretengués motivar el col·leccionista envers el gravat. Els col·leccionistes, precisament per la seva condició, ja estan interessats en aquestes qüestions. Allò que cal és motivar el públic i LA ROSA VERA, amb el seu sistema de subscripció econòmica, va fer molt més en aquest aspecte.

Davant d'aquesta mancança i d'aquesta incongruència

vaig veure més clar encara que la meva missió era la de desvetllar punts no tractats fins aleshores i encomanar l'interès a qui pogués llegir aquella tesi, oferint una vessant nova i diferent.

LA ROSA VERA fou el nom d'una editorial per on hi desfilaren més d'un centenar d'artistes plàstics i d'escriptors units en una mateixa tasca: la de donar al gravat la categoria que es mereix dins el món de les arts plàstiques.

Sota el peu d'aquesta editorial s'hi publicaren llibres, col·leccions d'estampes, poemes, monografies d'artistes, textos literaris, nadales...

El tema era molt vast, i abans que res em calia assabentar-me que no hi hagués un altre treball d'aquesta mena.

Vaig posar-me immediatament en contacte amb JAUME PLA, un dels responsables principals de l'obra, i he de dir que de seguida m'obrí les portes de qualsevol informació i s'oferí a ajudar-me en tot.

Tret del catàleg editat per l'Ajuntament de Barcelona en motiu de l'exposició de les Col·leccions, al Palau de la Virreina el 1985, o de la monografia 12 gravats i un autoretrat de Jaume Pla editada per la ROSA VERA, on FRANCESC X. PUIG ROVIRA fa un recorregut per la trajectòria artística de JAUME PLA, la resta d'informació es limita a articles de revistes o diaris apareguts en el moment d'alguna exposició o en altres ocasions.

Calia però donar-li nous punts de vista i això és el que hem intentat fer amb aquesta tesi doctoral, procurant anar més enllà del que ja hi havia escrit o d'allò que es podia trobar en tractats generals de la Història de l'Art.

Veient que el cavall de batalla no quedava reduït a l'estudi d'una sola persona, la qual cosa si bé no és senzill, sí que facilita la tasca de recerca, em calia posar límits a l'afer.

Aquella extensa participació de col·laboradors abraçava una gran diversitat d'estils i de maneres de fer diferents els uns dels altres.

Davant d'aquell ampli ventall que tenia al meu abast vaig cenyir-me a les meves possibilitats i vaig procurar estructurar el treball de manera lògica i assequible.

Abans de comentar com s'ha elaborat aquest estudi i quina metodologia s'ha emprat, voldria deixar clar que aquesta tesi està feta per una persona que practica el gravat en la vessant artística i docent, però que no és cap historiadora ni una filòsofa ni cap escriptora.

Dic això perquè sóc conscient que el treball, dins d'aquella faceta innovadora que ha de tenir, presenta mancances. Honestament penso que no em podia posar en camps o àmbits que se m'escapaven, amagant-ho en un fals coneixement o en paraules vanes. Sóc conscient de les meves limitacions i dels meus mitjans i ho vull fer constar.

Altrament, aquest treball tampoc és cap obra definitiva ni molt menys. Tal com es podrà veure en el desenvolupament de la tesi, hi ha aspectes que es poden tractar més àmpliament i des d'altres òptiques.

La investigació doncs queda oberta a altres estudis i a altres punts de vista. L'envergadura del tema bé prou que s'ho mereix.

Sabem també que si aquests treballs no es publiquen són predestinats a moure's en àmbits molt reduïts, però sempre hi ha l'esperança que l'esforç ultrapassi els

límits d'uns prestatges d'arxiu i surti a la llum.
Aquest és al menys el desig dels investigadors.

FONTS UTILITZADES

ACLARITS aquests punts, passem tot seguit a parlar del contingut específic i concret de la tesi i a mostrar les fonts emprades en el seu estudi.

Sis són les fonts principals d'on hem tret la informació per elaborar el treball. La primera d'elles, i la més important de totes, fou la persona i les obres de **JAUME PLA**.

Només amb ell sol ja s'hauria pogut fer un treball interessant sobre LA ROSA VERA. Però, amb tot, vaig creure que la diversitat i confrontació d'idees i de punts de vista era important i fins i tot necessari pel tipus d'estudi que volia dur a terme (1).

Tot un seguit de xerrades, entrevistes, exposicions d'idees, suggeriments i moltes visites al número catorze del camí de la Budellera, al peu del Tibidabo, van conformar tot un material adient i molt profitós per la meva recerca.

Mercès a **JAUME PLA** i a la magnífica recopilació, catalogació i ordre regnant entre els papers de casa seva, vaig poder disposar de diversos textos de primera mà, de manuscrits de diferents escriptors i de dibuixos i proves de gravats que ningú no havia vist mai encara. També se'm proporcionaren escrits, catàlegs i articles de diaris o revistes que difícilment es podrien compilar sense la bona disposició i facilitats que en tot moment m'ha ofert **JAUME PLA**.

L'àmbit de les col·leccions de LA ROSA VERA era força conegut per les exposicions que se n'han fet i pels catàlegs que les recullen. Però quant als llibres, res de res. El buit, tret d'algunes crítiques esporàdiques en el moment de llur aparició, era total.

Les explicacions i demostracions que sobre el món de la bibliofília m'ha ensenyat JAUME PLA han enriquit en gran mesura el meu coneixement sobre el tema i m'han empès amb ganes a veure el recull d'aquesta obra tan poc estudiada. La cura que he posat en cada detall de la tesi vol ser, en certa mesura, com un homenatge -un humil homenatge- al món de la bibliofília i de l'obra ben feta.

Amb l'assessorament del propi director de Les Edicions i amb l'ajut de la bibliografia que hi ha a la tercera de les monografies de LA ROSA VERA dedicada a JAUME PLA i que veurem en aquesta tesi (2), vaig començar a treballar en el recull de dades. Per les meves mans va passar, com a mínim, un dels exemplars de cadascun dels llibres amb el peu editorial de LA ROSA VERA. Aquesta visió em permeté copsar l'evolució de cada obra i la de cadascuna enfront del desenvolupament total. Alguns exemplars preferents m'oferiren la possibilitat de confrontar les diferents proves d'estat i valorar el seu procés d'elaboració pas a pas. Les proves tirades amb les remarques -les de JOSEP GRANYER en són un exemple- eren i són tan interessants i rares que només d'elles ja n'podria fer un altre llibre.

Aquest minuciós estudi em va portar tot seguit cap a la segona de les fonts directes d'on he puat el material per a aquesta obra. Es tracta de la **Biblioteca de Catalunya** la qual posseeix la majoria de les obres edi-

tades per LA ROSA VERA i que varen ser adquirides d'uns anys ençà mercès a la tasca realitzada per FRANCESC FONTBONA, responsable de la Secció d'Estampes d'aquesta entitat.

En tercer lloc, i això no vol dir que hi hagi ordre de preferència, cal citar la **Secció de Gravats del Museu d'Art Modern de Barcelona**. Amb alguns dels seus exemplars acabaria de completar certes mancances dels fons de la Biblioteca de Catalunya.

Aquesta Secció es troba actualment en unes dependències del Museu d'Art de Catalunya, separada de la resta que hi ha al Parc de la Ciutadella.

El fet que el Museu d'Art Modern fos subscriptor de Les Edicions i posseís l'EXEMPLAR ÚNIC d'algunes col·leccions m'ha ofert la possibilitat de gaudir de tot un ventall de proves d'estat i d'estampes refusades, d'autògrafs de textos o de dibuixos de gran interès que mai no s'havien exposat en públic. Amb elles he pogut esbrinar i conèixer més a fons el procés i la història de cada gravat i de cada artista.

Dins l'apartat de les col·leccions de LA ROSA VERA no es pot deixar d'esmentar el nom de VÍCTOR M^e D'IMBERT. Sense ell, com a promotor de les edicions, aquests recull d'estampes no hauria estat possible.

En el moment de fer aquesta tesi, dissortadament VÍCTOR M^e D'IMBERT ja no era entre nosaltres i ara ens manca la seva aportació personal.

Un dels seus fill, **ERASME D'IMBERT**, es va oferir per explicar-nos tot allò que hi havia en la seva memòria relacionat amb el seu pare i LA ROSA VERA. No és un testimoni directe com els altres, però la seva con-

tribució és sens dubte important i ens ha ajudat a comprendre millor qui era i què va significar VÍCTOR M^e D'IMBERT dins LA ROSA VERA.

Quan coneixes personalment algú en pots donar una visió més aproximada -si bé no sempre prou objectiva-, però si només en saps coses per referències, pots equivocar-te i donar falses visions.

Nosaltres no hem tingut l'oportunitat de parlar amb VÍCTOR M^e D'IMBERT, però creiem que les paraules del seu fill i la d'altres persones que el varen tractar, entre elles JAUME PLA, ens han ajudat a comprendre'l millor. Les seves opinions ens han servit per omplir certs buits que no quedaven prou clars i ens han permès completar la informació que ens mancava.

Un altre dels llocs imprescindibles on anar per completar el meu estudi era sens dubte el taller on es van estampar les darreres obres de LA ROSA VERA i on es trobaven encara moltes d'aquelles planxes. Més endavant passarien a formar part del fons de la Secció de Gravats del Museu d'Art Modern de Barcelona (3).

Es tracta del taller que actualment dirigeixen els estampadors JAUME COSCOLLA i JORDI SÀNCHEZ. Si bé el segon només va participar en les tasques de LA ROSA VERA en una ocasió recent, JAUME COSCOLLA s'hi va embrutar les mans moltes vegades i va viure de prop aquella època en què, essent l'ajudant de JAUME PLA, va conèixer molts dels seus col·laboradors. El seu coneixement tècnic i la seva experiència personal m'han ajudat també a entendre i arribar més a fons en algunes qüestions pràctiques relacionades amb aquestes col·leccions de gravats.

La darrera font d'on havia de sortir la resta de la informació emanava dels diferents artistes plàstics i escriptors que van col·laborar a Les Edicions i també dels col·leccionistes i bibliòfils que desinteressadament m'han ofert el seu ajut i han demostrat la seva bona disposició.

Amb els primers, amb els col·laboradors directes, és a dir amb els gravadors i els literats, he mantingut una relació escrita amb alguns, oral amb altres i, també cal dir-ho, de resposta denegada amb la resta. Ha estat una tasca laboriosa i entretinguda, d'analitzar quines persones havien mort, quantes vivien encara i, el més difícil de tot, localitzar la seva residència. Alguns d'ells han mort mentre durava l'elaboració del treball, però afortunadament tenim el seu testimoni escrit d'haver-hi participat.

Vaig haver de recórrer a la llista telefònica, a l'Associació d'Escriptors de Llengua Catalana, al Palau Marc, a diferents guies artístiques, diccionaris d'autors, enciclopèdies, etc. Més d'un centenar de cartes enviades a cadascun dels artistes plàstics, escriptors, entitats i col·laboradors que, em plau dir-ho, en un elevat percentatge, han contestat amablement les meves preguntes. Sempre n'hi ha però que s'hi neguen, d'altres ho obliden o no hi donen importància, d'altres fins i tot ignoren haver-hi participat. Amb tot, repeteixo, el nombre de respostes fou altament satisfactori.

Quant als col·leccionistes i amants de la bibliofília que varen adquirir alguns exemplars de LA ROSA VERA he de dir que accedir-hi es presentava difícil i encara més consultar llurs obres. Per altra banda, LA ROSA VERA era tan extensa i tan voluminosa que esbrinar on es trobaven cadascun dels seus exemplars, tant els d'edició corrent com els preferents, era un afer llarg i entre-

tingut que podria donar lloc sens dubte a un altre treball d'aquest tipus. Tot i haver contactat amb algunes d'aquestes persones, la recerca dels exemplars resta oberta, perquè n'hi ha molts d'altres d'escampats (el pas del temps també els ha diversificat en les herències les vendes, ofertes, etc.)

Donada la impossibilitat de poder oferir una mostra prou àmplia dels diferents exemplars disseminats arreu pels motius esmentats, vam decidir i creure convenient que fer una anàlisi profunda i completa de les obres que es trobaven a la Biblioteca de Catalunya i al Museu d'Art Modern era suficient i prou interessant per a donar una idea clara i objectiva de l'estudi de tots els gravats. Entre les dues entitats hi havia tots els llibres i col·leccions editades per LA ROSA VERA menys dos llibres, La malvestat d'Oriana i Obres completes de Xavier Benguerel, que vaig consultar amb JAUME PLA.

METODOLOGIA ADOPTADA

TOTA aquesta informació calia estructurar-la de manera interessant i coherent, amb una metodologia lògica i entenedora, però personal alhora.

Els llibres constituïen una part molt prolífica i extensa que mai ningú no s'havia deturat a analitzar en profunditat. L'entusiasme que JAUME PLA mostrava per la bibliofília i el coneixement que en tenia va fer augmentar en gran mesura l'expectació i la curiositat d'anar més al fons d'aquella interessant faceta de LA ROSA VERA, esdevenint així la part més creativa del treball.

En un altre ordre de coses, i com a factor més innovador de les col·leccions (sens dubte els gravats més coneguts i populars de tots), destacarien les aportacions personals dels col·laboradors implicats, les proves addicionals de l'EXEMPLAR ÚNIC del Museu d'Art Modern de Barcelona i les del propi JAUME PLA i, en tercer lloc, l'estudi tècnic i de catalogació que mancava en altres referències al tema. En aquest estudi és on remarquem més la nostra aportació pel fet de conèixer el tema per pròpia experiència. Creiem que esbrinar si una estampa és un aiguafort, un vernís tou o una litografia és difícil si no se n'ha fet mai cap, i aquest no és el nostre cas.

Per altra banda, el recull d'articles, discussions, rèpliques i contrarèpliques sobre les exposicions i catàlegs de l'editorial és un altre factor que posa damunt la taula noves opinions i punts de vista sobre una obra pública. Les divergències i enfrontaments entre persones de diferents ideologies artístiques confereix una altra nota de color al treball.

Donada l'extensió que ha agafat la tesi a mesura que hi anava treballant, ens hem vist obligats a separar-la en tres volums per facilitar la seva lectura.

El primer d'ells recull tota la part d'exposició del tema amb les conclusions finals i està dividit en cinc capítols.

Els altres dos volums -els més extensos- són dos apèndix on es troben les anàlisis de cadascun dels llibres editats per LA ROSA VERA i les col·leccions de gravats respectivament.

El Volum II correspon a l'Apèndix I referent als llibres i l'hem titulat ELS LLIBRES DE LA ROSA VERA.

El Volum III el configura l'Apèndix II i en ell es troba l'anàlisi de la COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS, ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA, LOS ARTISTAS GRABADORES i la sèrie incompleta de GRAVURE ET POÉSIE DE CE TEMPS. Aquest apèndix porta per títol LES COLLECCIONS DE LA ROSA VERA.

VOLUM I

CAPÍTOL I. INNOVACIÓ, AVENTURA, EMPRESA CULTURAL: LA ROSA VERA

EN aquest volum hi trobem els cinc capítols del nostre treball monogràfic els quals resumirem tot seguit.

En el primer hem tractat de donar una visió introductòria i genèrica de LA ROSA VERA dedicant dos apartats als promotors de la comesa: JAUME PLA, el seu director tècnic, i VÍCTOR M^e D'IMBERT, el seu editor i mecenes.

CAPÍTOL II. EL LLIBRE, OBJECTE D'ART

SEGUIDAMENT i segons l'ordre cronològic des que apareix LA ROSA VERA com a peu editorial, tocava parlar dels llibres. Els llibres constituïen una part molt peculiar i molt àmplia de la qual se n'ha parlat molt poc o quasi gens. Quan s'anomena LA ROSA VERA gairebé sempre s'associa amb les col·leccions de gravats i prou. Els llibres doncs eren un repte al qual calia enfrontar-se en aquest treball d'investigació i que no es podia dei-

xar de banda de cap manera.

CAPÍTOL III. LES COLLECCIONS I ELS COLLECCIONISTES

EL següent punt a tractar era el de les colleccions que, recollit en el capítol III, abraça tant les colleccions catalanes, on s'iniciaren, com les castellanes amb seu a Madrid i les temptatives d'internacionalitzar les edicions a França amb la col·laboració d'artistes estrangers, però que no s'arribaren a dur a terme.

Com a fet més innovador de les colleccions -sens dubte els gravats més cèlebres i anomenats de tots (molts crítics i escriptors només alludeixen a aquestes estampes en parlar de LA ROSA VERA)- calen destacar les aportacions personals dels col·laboradors implicats als quals se'ls va enviar una enquesta a fi d'esbrinar nous aspectes sobre el món amagat darrera LA ROSA VERA.

Per fer-nos més conscients i tenir testimonis més directes de tota aquesta empresa i del seu funcionament, vàrem fer una llista d'entre els més de cent gravadors i escriptors que hi participaren, separant aquells que, afortunadament, encara eren entre nosaltres i se'ls va enviar una carta a cadascun d'ells amb una sèrie de preguntes sobre la seva participació en les edicions. Les seves respostes ens han ofert noves visions del tema i mercès a l'alt percentatge d'elles, podem afirmar que són força representatives de l'opinió general dels qui van col·laborar-hi, alhora que ens proporcionava un millor coneixement de l'autor que les contestava (4).

Poder tenir davant nostre totes les proves addicionals de la COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS i de ELS GRAVALORS DE LA ROSA VERA que contenia l'Exemplar Únic del

Museu d'Art Modern ha suposat una revelació a moltes preguntes i dubtes que quedaven foscos només amb les proves definitives de l'edició corrent. Pensem que aquesta és una altra de les aportacions més interessants de la tesi. L'apèndix on s'estudien les estampes de cada col·lecció ho fa evident.

CAPÍTOL IV. PROJECCIÓ DE LA ROSA VERA

EN aquest quart capítol s'ha dut a terme un estudi dels fets més externs i no tan inherents a les estampes en si. Parlem aquí de la seva projecció a nivell d'exposicions i llurs catàlegs, amb tot el seguit d'opinions, d'escrits, de rèpliques i de contrarèpliques sobre cartes que han suscitat LES EDICIONS DE LA ROSA VERA -tant dintre com fora del país- i també de la projecció a nivell d'incentivar el món del gravat en els artistes novells amb la creació dels Premis ROSA VERA.

CAPÍTOL V. IMATGE GRAVADA I PARAULA ESCRITA: UNA ASSOCIACIÓ COMUNICATIVA

EL capítol cinquè -darrer del volum- conté una exposició de com es van escollir els col·laboradors, quins artistes plàstics apareixen més, quins escriptors hi participen, qui va seguir gravant després d'aquesta experiència, quants ho havien fet abans de prendre-hi part, fins a quin punt eren fidels les interpretacions dels textos per part dels gravadors, i viceversa, i de com es revenjaren els artistes.

També es fa un estudi de l'estètica i la ideologia

regnant en Les Edicions i s'analitza allò que va representar dins el món del gravat modern a Catalunya.

I per acabar, com és natural i gairebé obligatori en tot tipus de treball seriós, no podia faltar una visió crítica de l'obra per a treure'n unes conclusions pròpies fruit de l'aportació de totes les dades obtingudes en la investigació i que han donat lloc a un judici raonat i personal de l'activitat de LA ROSA VERA.

BIBLIOGRAFIA

LA bibliografia que s'inclou en acabar aquest volum l'hem dividida en tres parts donada l'especificitat del tema i el perill de fer-nos massa extensos.

La primera és la que versa sobre les publicacions fetes per la pròpia editorial amb el peu de LA ROSA VERA i que són les estudiades àmpliament en el treball.

La segona abraça aquells llibres, escrits, articles o cartes que parlen de LA ROSA VERA i de les seves implicacions dins el món del gravat.

I en darrer lloc, un apartat reservat per aquella bibliografia general però que té estreta relació amb el tema de la tesi i que hem consultat en un moment o altre.

VOLUM II

APÈNDIX I. ELS LLIBRES DE LA ROSA VERA

EN aquest volum es pot trobar l'estudi i anàlisi de cadascun dels llibres editats sota l'emblema de LA ROSA

VERA amb gravats originals. Són setze llibres en total i que hem dividit en tres apartats (5).

En el primer s'estudien els llibres il·lustrats amb gravats de JAUME PLA i que són nou.

En segon lloc, tenim els llibres dirigits per JAUME PLA però il·lustrats amb gravats d'altres artistes i que formen un grup de quatre (6).

I en darrer lloc, la sèrie de les MONOGRAFIES DE LA ROSA VERA en un total de tres, la de GRAU SALA, la de JOSEP GRANYER i la del propi JAUME PLA. Si bé aquests llibres s'haurien pogut incloure en els apartats anteriors, hem cregut que en estar agrupats sota el nom de MONOGRAFIES DE LA ROSA VERA, els corresponia un tractament a part. Altrament, les seves característiques particulars, els configuraven com un conjunt independent i compacte.

Tant en aquest volum com en el de l'apèndix de les col·leccions s'ha fet ús d'unes fitxes personals que es comenten i s'analitzen al començament de cada apèndix, en els Volums II i III.

Hem intentat ser rigurosos en les anàlisis de cada obra procurant no divagar, sinó concretar al màxim allò que es pot dir i escriure d'un llibre o d'un gravat.

Per aquest motiu hem elaborat aquestes fitxes amb uns criteris personals fruit de l'estudi a fons de cada llibre o de cada col·lecció. Es traca de tres fitxes: una per l'obra en general, l'altra per l'exemplar específic que comentem i la tercera per l'anàlisi concreta de cada il·lustració (7). Totes elles són el resultat d'una síntesi esdevinguda després d'estudiar i veure tot el conjunt de l'obra i esbrinar quin seria el mètode més adient per analitzar-la.

Creiem que cada fitxa respon fidelment a un seguit d'aspectes prou representatius de cada peça analitzada com per considerar-la bona i útil, a la vegada que innovadora en l'estudi de LA ROSA VERA. Les tres contenen una sèrie de punts que volen ser el màxim de complets per donar una visió profunda de cada faceta.

VOLUM III

APÈNDIX II. LES COLLECCIONS DE LA ROSA VERA

AQUEST apèndix, juntament amb el dels llibres, forma el corpus més voluminós de la tesi i en ells s'hi troba la part més tècnica d'observació i d'anàlisi. S'ha intentat oferir un estudi detingut, complet i minuciós de cada collecció, de cada estampa i també, encara que en diferent grau donada l'especificitat del tema, de cadascun dels textos literaris.

Com exemple podem avançar que si bé el procediment de cada gravat ve anunciat a la portada de cadascun dels plecs que es lliuraven als subscriptors, nosaltres l'hem reconsiderat. L'ajut d'un comptafils i la pròpia experiència com a gravadora ens ha permès veure coses que a altres persones alienes al tema se'ls havien escapat. Tot i que en alguns casos coincidim amb allò que anuncia la portada del plec, en d'altres -en canvi- hi hem afegit tècniques que, malgrat no predominin, hi són presents. Sabem que JAUME PLA era concient de totes elles, però ben segur que la compaginació de la portada no permetia especificar-les totes. Nosaltres, però, donada l'especificitat del treball, les citarem una per una, evitant caure en la simplicitat d'agrupar-les dins les

anomenades tècniques mixtes, encara que això suposi en frontar-se al risc d'equivocar-nos.

Aquesta tesi vol ser una demostració que el gravat interessa algú i si bé JAUME PLA no m'ha encomanat cap delict pel món de l'estampa -perquè ja el tenia-, aquest treball vol ratificar la importància que el gravat original té dins les Arts Plàstiques aportant-hi un rigor en el seu tractament.

Sincerament els he de dir que des del dia en què vaig decidir-me a fer aquest treball fins avui que escric aquestes lletres, quan han passat més de quatre anys esmerçant-hi moltes hores de dedicació, mai no hauria pensat trobar tantes coses amagades darrera aquella rosa que va inspirar el poema de VERDAGUER.

Tota una manera de fer i d'estimar els llibres que fins aleshores no m'havia copsat tant com ara. D'una obra variada quant a temes i quant a persones, però sota el lema de l'obra ben feta, acurada i de qualitat. Una obra que com totes les obres d'aquesta capacitat té les seves deficiències i les seves mancances. El criteri que JAUME PLA seguí per escollir els artistes i escriptors és el seu criteri, personal i intransferible, i com és normal, des del primer moment en què es fa una selecció, del tipus que sigui, comencen els recels i les acusacions.

Evidentment, LES EDICIONS DE LA ROSA VERA han seguit una línia molt concreta i determinada segons l'estil que li ha configurat el seu director. És cert també que hi manquen molts artistes i que potser en sobrarien d'altres. En som conscients i ho fem constar, però també sabem que LA ROSA VERA ha significat una fita important

en la història del gravat modern a Catalunya.

Una editora que promoguí entre nosaltres els tiratges d'obra gràfica i la bibliofília en general, interessant a artistes i col·leccionistes de tota condició per les tècniques gràfiques. A l'hora de fer el recompte de les nostres edicions i editores senyeres des (sic) darrere quaranta anys, "Rosa Vera" sobresurt encimbelladament.

Amb aquestes paraules llcava DANIEL GIRALT-MIRACLE l'obra d'aquesta editorial en motiu de l'exposició del llibre Les comarques del Principat a la Sala Rovira de Barcelona (Avui, 17-10-1976). Paraules a les quals ens adherim davant dels pros i dels contres de LA ROSA VERA i que fem nostres per cloure aquesta introducció al tema que ens ocupa.

. . . .

UNES PARAULES D'INTRODUCCIÓ
NOTES

- (1) Vull aclarir aquí que el nostre treball es coneix exclusivament a les publicacions de LA ROSA VERA. Moltes persones podrien trobar a faltar altres llibres il·lustrats o dirigits per JAUME PLA o molts d'altres gravats que féu fora de Les Edicions. Ho sabem i en som conscients, però aquest no és un estudi del JAUME PLA editor i gravador, sinó de la seva tasca com a director i gravador dins de LA ROSA VERA. Així, volem advertir a aquelles persones que pensaven trobar una visió més àmplia d'aquesta faceta de JAUME PLA que hauran de recórrer a altres estudis més generals que l'han analitzada de prop. El nostre cas, repeteixo, es concreta i delimita a l'àmbit de LA ROSA VERA.
- (2) 12 gravats i un autoretrat de Jaume Pla. Una trajectòria artística, per Francesc Xavier Puig Rovira. Il·lustracions literàries de Joan Teixidor. Barcelona, Les Edicions de La Rosa Vera, 1982.
- (3) Quan nosaltres vam analitzar aquestes planxes, encara ho vàrem fer a la Secció de Gravats del Museu d'Art Modern de Barcelona i al taller de JAUME COSCOLLA i JORDI SÀNCHEZ, però a hores d'ara gairebé totes ja es troben al Museu de Les Arts Gràfiques, al Poble Espanyol de Montjuïc, i allà cal anar per si es volen consultar.
- (4) Reproduïm aquí les preguntes que es varen enviar als diferents participants. Les catorze primeres foren adreçades als gravadors i les altres als escriptors:
1. *Coneixia Jaume Pla abans de col·laborar amb La Rosa Vera? Com i quan es van conèixer?*
 2. *De quina manera li va ser proposat gravar per a Les Edicions?*
 3. *Havia gravat anteriorment? Qui l'ensenyà a gravar?*
 4. *Quines tècniques coneix? Quina o quines són les més adients per vostè? S'identifica amb alguna en concret? Li hauria agradat provar-ne d'altres?*
 5. *Ha seguit gravant després de participar en La Rosa Vera?*
 6. *Qui va escollir l'escriptor per il·lustrar el seu gravat (o els seus gravats)?*

UNES PARAULES D'INTRODUCCIÓ
NOTES

7. Tingué contactes directes amb l'escriptor (o escriptora) del seu gravat?
8. Va ser remunerat econòmicament per fer el gravat (o gravats)? Se'n recorda de la quantitat?
9. Possedeix algun exemplar de l'edició? Podria especificar quins i a quina numeració corresponen?
10. Els va haver de comprar? Era subscriptor? O foren un obsequi?
11. Escollí vostè mateix el tema del gravat o fou una idea de Jaume Pla?
12. Considera encertada la interpretació del seu gravat (o els seus gravats)? Hauria preferit un altre escriptor? Quin?
13. Els seus gravats, els va signar i numerar tots plegats, vull dir totes les edicions alhora, o a mesura que s'anaven lliurant?
14. Què en pensa d'haver participat en aquesta "aventura de La Rosa Vera"? Quina reflexió en faria?

Signatura

1. Coneixia Jaume Pla abans de col·laborar amb La Rosa Vera? Com i quan es van conèixer?
2. De quina manera tingué lloc la proposta de participar com escriptor?
3. Va escollir vostè mateix el gravador (o els gravadors) per il·lustrar-lo? Si no fou així, qui el va proposar?
4. En el moment d'escriure el text (o els textos), havia vist ja el gravat? Coneixia el seu títol?
5. Tingué contactes directes amb el gravador (o gravadors) que il·lustrà?

UNES PARAULES D'INTRODUCCIÓ
NOTES

6. Enaria preferit il·lustrar un altre gravat? Quin? Per què?
7. Què li va semblar la idea de passar a segon terme en la relació gravador/escriptor, en lloc de ser escriptor/gravador, com venia sent normalment?
8. Rebé alguna remuneració per escriure? Se'n recorda de la quantitat?
9. Posseeix algun exemplar de l'edició? Podria especificar quins i a quina numeració corresponen?
10. Els va haver de comprar? Era subscriptor? O foren un obsequi?
11. Els seus textos, els va signar tots plegats, vull dir totes les edicions alhora, o a mesura que s'anaren lliurant?
12. Quina reflexió faria davant el fet d'haver participat en aquesta "aventura de La Rosa Vera"?

Signatura

Als col·laboradors castellans se'ls feren les mateixes preguntes en el seu idioma.

- (5) De fet serien divuit els llibres editats amb el peu de LA ROSA VERA, però nosaltres només n'estudiem setze perquè els altres dos no porten cap il·lustració, tot és text. L'acurada tipografia i la composició del contingut literari els converteixen, però, en llibres especials. Ambdós es van publicar el 1968, amb mig any de diferència l'un de l'altre:

PICAS, Jaume.- Un gran cotxe negre. Barcelona, Les Edicions de La Rosa Vera, "La lletra i l'esperit" I, juny del 1968.

FOLCH I CAMARASA, Ramon.- Bon dia, pare. Barcelona, Les Edicions de La Rosa Vera, "La lletra i l'esperit" II, desembre del 1968.

Els llibres de LA ROSA VERA "La lletra i l'esperit" pretenien ser una col·lecció molt ben feta i amb moltes pretensions que

UNES PARAULES D'INTRODUCCIÓ
NOTES

disafortadament es va acabar aviat:

Amb la lletra i l'esperit, Les Edicions de La Rosa Vera inicien una nova col·lecció. Enfront de la literatura d'evasió, sobradament cultivada en el nostre mercat editorial, pretenen oferir als lectors dels països catalans, mitjançant llibres d'assaig i narració dels nostres millors escriptors, una anàlisi de la societat actual i dels diversos factors que la constitueixen i la condicionen. (paraules extretes del llibre de Jaume Picas)

- (6) El llibre Obres completes de Xavier Benguerel, l'hem inclòs en el grup de llibres "dirigits" per JAUME PLA perquè, malgrat que hi hagi una il·lustració seva, també n'hi ha que pertanyen a altres artistes. Quan parlem dels llibres "il·lustrats" per JAUME PLA volem dir que totes les il·lustracions són fetes per ell.
- (7) Parlem d'il·lustració i no pas d'imatge gravada perquè també analitzem molts dels dibuixos preparatoris que solen trobar-se en els exemplars preferents.

ABREVIATURES EMPRADES EN AQUEST VOLUM

ABREVIATURES

A.G.I	LOS ARTISTAS GRABADORES I
A.G.II	LOS ARTISTAS GRABADORES II
a.i.d.	angle inferior dret
a.i.e.	angle inferior esquerre
Ap.I	Apèndix I
Ap.II	Apèndix II
B.C.	Biblioteca de Catalunya
C.G.C.	COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS
fil.C.G.	filigrana Castell Guarro
fil.G.	filigrana Guarro
fil.R.V.	filigrana Rosa Vera
G.E.C.	Gran Enciclopèdia Catalana
G.E.L.	Gran Enciclopedia Larousse
ll.	llapis
M.A.N.	Museu d'Art Modern de Barcelona
98 G.R.V.	<u>Els 98 Gravadors de La Rosa Vera</u> . Catàleg editat per l'Ajuntament de Barcelona el 1985.
pg.	pàgina/es
pp	paper
ps	pisada
r.e.	remarques a l'esquerra
r.i.	remarques a la dreta
S.A.D.A.G.	Societat Aliança D'Arts Gràfiques
s/pp	sobre paper
v.	vegi's

ACLARINETS

Les biografies dels autors dels llibres de LA ROSA VERA que es citen en aquest volum -tant els escriptors com els gravadors- es poden trobar a l'apèndix I (volum II)

Quan parlem d'un gravat concret, normalment el citem amb un número. Aquest número correspon a la seva catalogació dins la col·lecció a la qual pertany i es pot localitzar fàcilment a l'apèndix II (volum III)

Hem diferenciat els artistes plàstics dels escriptors perquè creiem que fer servir el nom genèric d'artistes només pels primers seria discriminatori. També els literats són artistes.

Malgrat tot, a alguna vegada se'ns ha escapat el terme, ens volíem referir als plàstics.

Les respostes dels artistes plàstics i dels escriptors provenen del qüestionari que se'ls va enviar i que es pot trobar reproduït a la nota 4 de l'apartat "Unes paraules d'introducció".

Juan un número, lletra, paraula o text són extrems de l'original, no expressem entre cometes, després de dos punts o bé amb un altre tipus de lletra.

Les transcripcions de textos són literals i malgrat que hi hagin faltes, les hem mantingudes.

Els gravats que hi ha en aquest volum s'analitzen seguint les fitxes que hem elaborat i que es troben a la pàgina 16 dels apèndixs.

Les notes les hem impreses sobre paper més fosc per a diferenciar-les de la resta i facilitar la seva localització.

La bibliografia que conté aquesta tesi està dividida en tres apartats:

1. Bibliografia **de** La Rosa Vera
2. Bibliografia **sobre** La Rosa Vera
3. Bibliografia general

1. La bibliografia **de** La Rosa Vera és aquella que hem estudiat en el treball i consta de llibres, col·leccions i catàlegs editats per la pròpia editorial.

Els llibres es troben relacionats per ordre alfabètic de llurs autors, mentre que les col·leccions i els catàlegs ho fan per ordre alfabètic del seu títol.

2. La bibliografia sobre La Rosa Vera és aquella que d'alguna manera o altra tracta temes o punts relacionats amb l'afer que estudiem. Consta, majoritàriament, de catàlegs d'exposicions i d'articles de revistes o diaris.

Els catàlegs es relacionen cronològicament, mentre que els articles ho fan per ordre alfabètic de la revista o diari al qual pertanyen.

3. La bibliografia general és aquella que en un moment o altre del treball hem consultat i que es troba estretament lligada amb el tema d'estudi.

Novament, els llibres vénen catalogats per ordre alfabètic dels autors, i els catàlegs i els articles, per ordre alfabètic de la publicació a la qual pertanyen.

Òbviament, a part de la relació bibliogràfica que mostrem, n'hem consultada d'altra. Per no fer-nos gaire extensos i delimitar millor el subjecte, ens hem cenyit més a aquella que hem emprat en un moment concret de la tesi.

A la bibliografia que apareix al llibre 12 gravats i un autoretrat de Jaume Pla (Barcelona, Ed. de La Rosa Vera, 1982) hi ha molts més textos que parlen de LA ROSA VERA, però nosaltres no els citem perquè creiem que és innecessari fer-ho. Tot i que els hem llegits, i per tal de simplificar i no resultar repetitius, només fem constar aquells que apareixen en algun moment determinat del treball i que ens han servit per aclarir aspectes concrets. En canvi, n'hi ha d'altres, sobretot els de l'exposició al Palau de La Virreina, que són nous i els catalogem per primer cop.

. . . .

I

**INNOVACIÓ. AVENTURA. EMPRESA CULTURAL:
LA ROSA VERA**

1

LA ROSA VERA,
CONVERGÈNCIA DEL MÓN ARTÍSTIC I LITERARI

LA ROSA VERA és:

Una empresa cultural: en pro del gravat original i de la bibliofília que va començar el 1945 i acabaria el 1984.

JAUME PLA I VÍCTOR Nº D'IMBERT.

Una editorial de reafirmació catalana.

Un conjunt de llibres esdevinguts objectes d'art per l'acurada tipografia, per la qualitat del paper, per la integració entre el text i la imatge i per convertir el gravat en única tècnica d'illustració.

L'obra conjunta de més de cent artistes plàstics i d'escriptors en mútua col·laboració.

El risc a l'aventura d'enfrontar-se per primer cop a una planxa de metall.

El repte de crear un text literari sobre una imatge gravada lliurement i a priori.

Una col·lecció d'estampes "il·lustrades" per uns textos literaris.

La recuperació d'un públic que estima l'obra ben feta.

Una innovació en el món del colleccionisme.

La popularització del gravat, oferint la mateixa qualitat que l'original a un preu assequible.

Quan hom parla de LA ROSA VERA, més del noranta per cent de les vegades s'associa aquest nom a un conjunt de col·leccions de gravats glossats per uns textos literaris que es lliuraven en plec mensuals a llurs subscriptors.

Però LA ROSA VERA també la formen un seguit de llibres que sota l'emblema de l'editorial tenen com a base el gravat i un text literari.

En ambdues facetes, tant en les col·leccions com en els llibres, la lletra escrita i la línia incidida sobre una planxa de metall -i molt poques vegades sobre fusta- han estat els protagonistes de l'afer.

Les col·leccions, de les quals parlarem extensament en el capítol III i a l'apèndix II, és una de les parts més conegudes perquè elles reflecteixen plenament l'esperit que el seu director volgué infondre a l'editorial: promoure el coneixement i la divulgació del gravat en la seva representació més noble i més pura, la de l'estampa.

D'aquesta manera el gravador es deslligava de la dependència literària i creava el seu gravat dins la més absoluta llibertat artística. Era aleshores, a posteriori, quan l'escriptor glossava aquella imatge amb les seves paraules.

Un nodrit nombre d'artistes plàstics i d'escriptors va participar en Les Edicions de La Rosa Vera oferint als subscriptors un ampli ventall d'imatges gravades i textos literaris que omplien el buit que hi havia en el món del gravat al nostre país.

Artistes de gran renom d'aquella època i d'altres molt joves, que enguany ja formen part de l'antologia de l'art català i espanyol, formaven part de la llarga llista de col·laboradors d'aquesta arriscada empresa.

La novetat que oferia LA ROSA VERA fou sens dubte el protagonisme clar i evident del gravat enfront de la paraula escrita. No tan sols va revaloritzar la imatge per damunt del mot escrit sinó que es tractava, a més a més, de la imatge gravada. Un art que perdia adeptes a passos agegantats.

De tots són coneguts altres casos de textos acompanyats de gravats, des de l'aparició d'aquesta tècnica fins als nostres dies, però sempre era el burí qui actuava sota les ordres de la ploma; sempre era la imatge gravada que illustrava el text com a rerefons de la paraula. Però ara, LA ROSA VERA canviaria totalment el guió de la pel·lícula. Els actors principals passarien a ser els artistes plàstics, col·locant-se en segon terme els literats. Tanmateix, aquesta experiència que pot semblar un xic despreciativa pels escriptors fou altament positiva i enriquidora segons les pròpies paraules dels interessats (1).

Catalunya tenia uns quants noms il·lustres que enaltien l'art del gravat en el país. XAVIER NOGUÉS, E.C. RICART, OLLÉ PINELL, JOSEP OBIOLS o PAU ROIG en són una mostra, però tots ells són casos aïllats i que palesen la falta d'una veritable escola d'artistes lliurats a aquest art.

Tret d'aquests casos excepcionals, el gravat quedava a mercès de la il·lustració com un art menor. La pintura -en canvi- era abundant, es venia bé i contrastava amb la manca d'estampes. El cercle era evident: si no hi havia gravadors, no es produïen gravats, i sense gravats no es pot crear i ensinistrar un públic que els apreciï i els adquireixi.

De qui és doncs la culpa que no hi hagi gravats? ¿Dels artistes que creuen que amb la pintura ja en tenen prou i pensen que el gravat és un art menor? ¿O de la manca d'aficionats que poden apreciar-lo i colleccionar-lo?

Deixant per altres persones més enteses el fet d'esbrinar aquest dilema, JAUME PLA, un dels promotors de

LA ROSA VERA i el seu director tècnic, s'enfronta a aquesta decadència en el món de l'estampa i gesta la idea de posar el gravat a l'abast d'artistes i col·leccionistes, ensenyant la tècnica d'aquest art als gravadors en potència i fent assequible l'obra d'art a un públic més extens, a un preu raonable i amb la mateixa qualitat que l'original.

Ell s'encarregà de cercar els artistes plàstics que farcirien la llarga llista de participants i també els escriptors que, com a revenja per tots els anys en què els artistes havien estat sota les seves ordres, ara els tocava el torn de trencar-se el cap per "il·lustrar" i comentar la imatge que tenien davant seu.

JAUME PLA féu perdre la por als artistes i els incità a enfrontar-se amb una planxa de metall. La majoria no havien gravat mai de la vida, però sota les ensenyances de JAUME PLA van anar sorgint de les seves mans un seguit d'estampes que, respectant al màxim l'estil de cada artista, donà lloc a les sèries de col·leccions de LA ROSA VERA amb més de cent-cinquanta gravats i textos.

Els literats, però, tenien un cert avantatge davant dels gravadors i és que ells sí que en sabien d'escriure. L'art de la ploma era el seu art i no els venia gens de nou. Allò de fer córrer la tinta pel paper els anava com anell al dit. Però una cosa els mancava, era l'experiència d'il·lustrar una imatge gravada amb les seves paraules; d'escriure un text davant d'una estampa a la qual calia donar vida i parlar d'ella. Això esdevingué com un repte per a ells i el resultat en fou una sèrie de textos i poemes inèdits que, de no haver estat per LA ROSA VERA, avui en dia no existirien.

JAUME PLA ho resumia amb aquestes paraules en la conferència que va donar al Palau de la Virreina de Bar-

celona en motiu de l'exposició de les colleccions l'any 1985:

En l'àmbit literari, crec que La Rosa Vera va provocar uns quants textos excepcionals. La paraula "provocar", en aquesta ocasió, m'agrada i em sembla justa. Sense l'encàrrec directe, sense la "provocació" de La Rosa Vera, aquests textos no existirien (2).

VÍCTOR M^o D'IMBERT, per la seva part, seria l'home que promouria les edicions amb el suport econòmic i amb la recerca de les persones que, a títol de subscriptors, adquiririen les obres. recolzarien així la creació d'una de les colleccions més importants de gravats a Catalunya.

L'empresa s'iniciava el 1949 quan sortí al carrer el primer dels gravats de la COLLECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS de la mà de JOAQUIM SUNYER i comentat per JOSEP M^o DE SAGARRA. Quatre anys abans, però, el 1945, neixia l'emblema de LA ROSA VERA al peu del primer llibre de l'editorial, Les coses benignes de JOAQUIM RUYRA, il·lustrat amb gravats de JAUME PLA. Fins al 1949 ja s'havien publicat cinc llibres. A partir d'aquell any, llibres i colleccions s'anaren publicant alhora. Però no fou fins al 1958, amb l'aparició de l'obra 12 puntes seques i un autoretrat de Grau Sala, quan el veritable esperit de l'editorial entrà en la concepció dels llibres.

JAUME PLA ensenyava a gravar de franc i a més, els pagava l'estampa. Ningú no va fer cap ratlla gratuïtament. I també els escriptors cobraven, encara que la meitat que els gravadors. Aquest fou un altre signe que palesava la revalorització de l'artista plàstic enfront de la paraula.

Tret de tres o quatre, cap artista plàstic ni cap escriptor es va negar a col·laborar a LA ROSA VERA.

hi va haver gent, artistes importants dintre del seu àmbit, que no sabien què fer davant d'una planxa ni com posar mans a l'obra per realitzar el seu gravat. La lluentor del metall els imposava molt més que qualsevol full de paper en blanc.

El pintor SISQUELLA va intentar gravar una planxa però no hi va haver res a fer, no se'n va sortir de cap manera. Fou un veritable fracàs (3). Hi hagué un altre artista, l'escultor REBULL, que després de molt de temps de tenir la planxa a casa seva va dir a JAUME PLA que ja la tenia a punt i quan aquest la va anar a recollir, quina no fou la seva sorpresa quan la minyona li lliurà el metall sense ni una ratlla gravada. JAUME PLA es va molestar molt per la poca paraula i la poca serietat de REBULL i no el va incloure a les col·leccions.

Pel que fa als escriptors, normalment accedien de bon grat a provar la nova experiència com "il·lustradors d'imatges", però sempre hi havia aquell que, creient-se un "geni", opinava que ell havia de cobrar més que els altres (4).

Ja hem dit que els gravadors eren més remunerats que no pas els literats per allò de la petita venjança de tants anys i anys de ser menyspreada la funció de l'artista enfront de la lletra escrita pel que fa a il·lustració. Però salvat aquest punt d'honor, tots els gravadors cobraven exactament el mateix i cada escriptor també (només variaria, és clar, segons l'època en què es féu el gravat o l'escrit). Per més il·lustres que fossin i genials, com que feien tots una mateixa feina i tenien el mateix espai per a participar-hi, JAUME PLA considerava que se'ls havia de pagar exactament igual encara que es tractés d'un artista consumat com d'un de novell.

Després de l'èxit de les col·leccions catalanes, tot i que en un principi va costar trobar subscriptors per a tots els exemplars, la comesa va provar sort a Madrid.

En les col·leccions catalanes (COL·LECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS I ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA) hi ha una sèrie d'artistes plàstics i d'escriptors que es repeteixen en més d'una ocasió. Pel que fa a les col·leccions castellanes (LOS ARTISTAS GRABADORES), en canvi, la col·laboració es limita gairebé a una obra.

JUANA MORDÓ (5), l'encarregada de cercar tant els gravadors com els literats o els subscriptors, tenia una extensa coneixença de la gent que es movia en l'àmbit cultural del Madrid de la dècada dels cinquanta i va aconseguir aportar una variada oferta de personalitats dins el món de les lletres i de les arts plàstiques que donaren una gran riquesa i diversitat a la col·lecció.

JAUME PLA, amb la seva maleta d'eines, vernissos, puntes, burins, àcids i planxes, anava de taller en taller per ensinistrar-los i mostrar-los l'art de gravar. El resultat en fou els dos volums de LOS ARTISTAS GRABADORES amb un total de quaranta-quatre gravats amb sengles textos a més de les vinyetes, les nades i els pròlegs.

Segons ens comentava JAUME PLA, en la seva tasca ensinistradora va trobar una gran diferència entre els artistes catalans i els castellans. Els primers, tot i ser artistes de renom, es mostraven oberts a la nova experiència amb gran senzillesa i amb un gran respecte davant la planxa de metall. En canvi, la majoria dels castellans portaven un cert rei al cos i es creien els millors. Uns aires de grandesa envoltaven la seva manera de fer i d'actuar.

Pel que fa als escriptors, JAUME PLA ens deia que sempre foren més difícils de convèncer que no pas els

artistes plàstics. Portaven més problemes i discussions donada la seva autosuficiència en creure's el centre de l'univers:

L'escriptor es passa la vida mirant-se el melic. Està disposat a vendre's els sentiments per escriure una plana. (6)

L'artista plàstic solia escollir l'escriptor que havia de glossar el seu gravat, bé perquè es coneixien, bé per afinitat d'idees i manera de pensar. Però la majoria de les vegades era el mateix JAUME PLA qui triava els escriptors procurant que s'adiguessin a la sensibilitat dels gravadors. Un cas ben palès d'aquesta afinitat és el de JOSEP GRANYER i PERE QUART. El seu gust pels temes d'animals ha convergit en meravellosos gravats i textos dignes dels més bons elogis. La seva monografia, segona de les tres editades a LA ROSA VERA i que veurem en aquest treball, n'és una prova indubtable (7).

LA ROSA VERA, en definitiva, va ser el resultat de molts esforços i compromisos. Sense els artistes que es van oferir a ser ensenyats per JAUME PLA, llançant-se -la majoria d'ells- a fer el seu primer gravat, no podríem parlar de LA ROSA VERA com ho fem avui. Sense escriptors que van accedir al repte de ser ells qui il·lustrassin amb paraules les imatges imposades pels gravadors, sense la seva col·laboració, LA ROSA VERA no hauria aconseguit el seu objectiu principal. Però si un cop al carrer aquests gravats i aquests textos no haguessin trobat l'acollida d'un públic entusiasta, l'afer s'hauria quedat en un simple projecte i prou.

Artistes, literats i subscriptors són tres elements bàsics i fonamentals quan parlem de LA ROSA VERA. Però en aquesta escala hi manquen dos graons més. ¿Existeix

un projecte sense un cervell al darrera que el pensi i l'engendri? És evident que cal un protagonista a priori que elabori tot el programa. A LA ROSA VERA aquesta persona es diu JAUME PLA.

Si ell no hagués volgut ensenyar el seu art i la seva tècnica als artistes que mai no havien agafat un burí o una punta entre les seves mans per incidir sobre una planxa, avui en dia no tindriem aquesta collecció de gravats entre nosaltres.

Però JAUME PLA no tenia diners per dur a terme el projecte. VÍCTOR M^e D'IMBERT fou l'únic que mostrà confiança en la seva proposta i accedí a avançar els diners i es va comprometre a cercar els possibles colleccionistes que podrien ser subscriptors. Sense VÍCTOR M^e D'IMBERT ben segur que l'aventura hauria fracassat econòmicament.

D'aquests dos eixos fonamentals per a LA ROSA VERA, de JAUME PLA i de VÍCTOR M^e D'IMBERT, n'anem a parlar tot seguit en els dos apartats que completen i clouen aquest primer capítol.

. . . .